

PETER PAN SENDROMU: BUGÜNÜN GENÇLERİ VE YETİŞKİNLİKTEN KAÇIŞ

Elif AKARDAŞ KARATAŞ**

ÖZET

Alanyazın tarama yöntemiyle, ilgili kaynakların betimsel analizi yapılarak oluşturulan bu araştırmanın konusu, metaforik bir algı olarak yaşam boyu gelişim literatüründe yer alan Peter Pan Sendromu kavramının, tanımı, ortaya çıkış nedenleri ve özellikleri hakkında değerlendirme yapmaktır. Araştırmada genç nesil olarak belirtilen yaş grubu, 1980 ve sonrası doğan bireyleri kapsamaktadır. Bu seçim yapılırken gençlerin gelişimsel yönden değişimlerine etki eden faktörler ve değişimin tarihsel geçmişi ile kuşaklar arası farkların ifade edilmesi öncelenmiş, dijital devrimin gençlik üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Aynı zamanda ergenlik ve yetişkinlik arası bir dönem olarak belirtilen "beliren yetişkinlik" kavramının, Peter Pan Sendromu ile ilişkisi açıklanmaya çalışılarak "büyümeyi reddetme" davranışının bireyin, sorumluluk algısına etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Peter Pan Sendromu, beliren yetişkinlik, ergenlik, genç yetişkinlik.

ABSTRACT

The aim of this literature review paper is to investigate the definition, the reason of its emergence, and characteristics of the concept of Peter Pan Syndrome, which is a metaphorical perception in lifelong learning literature. The study focuses on the age group born in 1980 and later and who were defined as the young. The reason for choosing to focus on the above-mentioned population is that they are prone to development and the factors that affect the development are worth examining. Thus, it is vital to examine the historical background of change, the generational gap, and the impact of digital revolution on the youth. In addition, as an interim period between adolescence and adulthood, the "emerging adulthood" is worth analysis to understand whether the rejection of growing up behavior and the perception of responsibility are related.

Keywords: Peter Pan Syndrome, emerging adulthood, adolescence, young adulthood.

Giriş

Gelişim, vücudun boy, kilo ve hacim olarak artması olarak tanımlanan büyüme, genlerimiz tarafından belirlenen ve öğrenme yaşantısından bağımsız gerçekleşen olgunlaşmayı, bireyin çevresel faktörler etkisiyle edindiği deneyim ve bunun sonunda kalıcı olarak meydana gelen değişiklikleri içeren öğrenmeyi, belirli dönemlerde bilişsel, fiziksel ve sosyal olarak öğrenme faaliyetine hazır olma hali olarak ifade edilen hazırbulunuşluk kavramlarını içermektedir (Akduman, 2015).

Büyüme ve gelişim, hayatın ilk iki 10 yıllık döneminde büyük ve çarpıcı ise de gelişim sadece çocukluk ve ergenlikte olan bir şey değildir. Gelişimi inceleyen geleneksel yaklaşımlara göre gelişim ve büyüme, özellikle bebeklik ile erken çocukluk döneminde yoğun bir şekilde gerçekleşir. Buna göre yetişkinlikte değişim ya çok az gerçekleşir ya da hiç gerçekleşmez. Gelişime disiplinler arası bir yaklaşım kazandıran yaşam boyu gelişim yaklaşımına göre ise gelişimsel değişimin, ergenlikten sonraki 50 ile 60 yıllık bir süreyi dahi kapsadığı belirtilmektedir. Yaşam boyu yaklaşımı, gelişimi çok boyutlu, çok yönlü, esnek ve ayrıca büyüme, sürdürme ve kaybın düzenlenmesini içeren bir süreç olarak görmektedir (Santrock, 2014).

** Eğitim Kurumları İşletmeciliği Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, elifakardas@gmail.com

Tablo 1. Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımına Göre Gelişim Dönemleri*

Doğum öncesi dönem	Döllenmeden doğuma kadar
Bebeklik dönemi	Doğumda 18-24'aya
İlk çocukluk dönemi	2 – 5 yaş
Orta ve ileri çocukluk dönemi	6 – 12 yaş
Ergenlik dönemi	10,12 yaştan – 18, 22 yaşa
Genç yetişkinlik dönemi	20'li yaşların başı – 30'lu yaşların sonu
Orta yetişkinlik dönemi	35 – 45 yaş
İleri yetişkinlik dönemi	60 yaş ve sonrası

*Tablo içeriği Santrock (2014), *Yaşam boyu gelişim kitabından referans alınarak oluşturulmuştur.*)

Tablo 1'e göre ergenlik döneminin insan hayatında 10 ile 12 yıllık bir süreci kapsadığı görülmektedir. Başta endüstriyelleşme ve hızlı dijitalleşmenin temellendirdiği, sosyo-kültürel, siyasi ve global ölçekli yaşanan değişimler, insan gelişiminin evrelerini değişime uğratmış ve ergenliğin tanımı ile süresi hakkında yeni bakış açılarının gelişmesine neden olmuştur. Günümüzde pek çok genç, ergenlik dönemini tamamladığını düşündüğü halde kendini yetişkin olarak ifade edememekte, hatta yetişkin olmaktan kaçınmaktadır (Ateş ve Yıldırım, 2018). Bu sebeple ergenlik ile genç yetişkinlik arasında kalan yeni bir gelişim evresi ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu dönem "beliren yetişkinlik" olarak isimlendirilmekte ve bireyin kendini ve kişiliğini keşfetme sürecinde bir ara döneme işaret etmektedir (Arnett, 2004).

Beliren yetişkinlik döneminde birey, biyolojik ve fizyolojik açıdan beklenen değişim sürecini yaşamasına karşın kendinden beklenen sorumluluk alma davranışını gerçekleştirmede zorluk çekmekte ve toplumsal rolleri üstlenmeye hazır bulunmadığını belirtmektedir. Daha çok 18-25 yaş arası genç bireylerde rastlanan bu durum, büyüme korkusu olarak ifade edilmektedir (Arnett, 2000). Arnett'a göre (2000) bu yaş sınırı kimi zaman 30'lu yaşların sonunda kadar ilerlemekte ve kişi, kendini yetişkin olarak görme fikrinden uzak durmaktadır. Bu kavram, yaşam boyu gelişim yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, genç yetişkinlik döneminin sınırlarını değişime uğratmayı gerekli kılmaktadır. Ergenlikle yetişkinlik arasında kalan, gelişimin ara döneminde birey, kimi zaman kendini ergen, kimi zaman yetişkin kimi zaman ne ergen ne de yetişkin olarak görmektedir. Kiler (1983), bu ara dönemi Peter Pan Sendromu olarak tanımlamıştır.

Bu çalışmada, beliren yetişkinlik döneminin ortaya çıkış sebepleri ile dijital dönüşümün bağlamsal ilişkisi açıklanarak günümüz gençlerinin sorumluluk eğilimlerinde, önceki kuşaklara göre gözlenen değişimler analiz edilecektir.

Yöntem

Alanyazın taraması/inceleme, aynı ya da benzer konular hakkında yapılan çalışmaların ve kaynakların belli bir amaç doğrultusunda incelenmesi ve bu inceleme sonucunda elde edilen bilgilerin betimsel olarak özetlemesidir (Karasu, 2009). Alanyazın taraması, belirli bir konunun yararlı bir "toparlaması" olmanın yanı sıra, araştırmacıların çalışma alanlarındaki yenilikleri izleyebilmesini de sağlar (Herdman, 2006).

Araştırmada “Peter Pan Sendromu, beliren yetişkinlik, ergenlik, genç yetişkinlik” anahtar kelimeleri İngilizce ve Türkçe olarak, <https://scholar.google.com.tr/>, <https://dergipark.org.tr/tr/>, <https://kutuphane.medeniyet.edu.tr/tr> veri tabanlarında tarama yapılmış ve dijital kaynaklara ulaşılmıştır. Ayrıca basılı kaynaklar taranmış ve araştırmayla ilişkili olan kaynaklar belirlenmiştir. Alanyazın taraması sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda Peter Pan Sendromu ve beliren yetişkinlik kavramlarının gençlerin sorumluluk algısıyla ilişkisi, sistematik olarak dört temel başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklar şöyledir:

- Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımına Göre Ergenlik, Beliren Yetişkinlik ve Yetişkinlik Dönemi
- Dijital Devrimin Gelişimsel Dönemlere Etkisi
- İnsan Gelişiminde Metaforik Bir Evre: Peter Pan Sendromu
- Yetişkinlikten Kaçış: Gençlerde Sorumluluk Algısı

Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımına Göre Ergenlik, Beliren Yetişkinlik Ve Yetişkinlik Dönemi

Santrock’ a göre (2014) ergenlik, bireyin kendine ilişkin değerlendirme ve karar verme süreçlerini, sorumluluk alma ve dünyada kendine yer edinme çabalarını ifade eden dönemdir. Fizyolojik olarak çocukluktan çıkıp biyolojik olarak değişmeyi, beden, boy, kilo ve ayrıca hormonal değişimlerin bir yansıması olarak cinsel kimliğinin oluşum sürecini de kapsar. Ergenlikte düşünce dünyası soyut ve idealisttir.

Ergenliğin tamamlandığı yerde, birey genç yetişkinlik dönemine girmektedir. Genel itibarıyla genç yetişkinlik dönemi, çalışma hayatının başladığı, sorumlulukların arttığı, diğer yetişkin bireyler arasında yer edinme çabasının gerçekleştiği ve dengeli bir hayat tarzına alışmak olarak değerlendirilir. Bu dönemde birey hala kendine kim olduğunu sorar (Santrock, 2014). Yetişkinliğin belirleyici özellikleri; bireyin okulu bitirdikten sonra tam zamanlı bir işe başlaması, stabil bir yaşam tarzını sürdürmesi, evlilik ve ebeveynlik sorumluluklarını alması şeklinde sıralanabilir (Ateş ve Yıldırım 2018). Bu dönem 18-25 yaş arası “yetişkinliğe geçiş” (emerging adulthood) kavramı ile ifade edilmektedir (Arnett 2006; 2007).

Beliren yetişkinlik dönemi ise ergenlik döneminin uzaması anlamında kullanılan “geç ergenlik” şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanım düşünsel alt yapısını gelişim kuramcısı Erik Erikson’ın gelişim evreleri yaklaşımına dayandırmaktadır (Santrock, 2014; Ateş ve Yıldırım, 2018). Erikson, beliren yetişkinliğin görülmesiyle ilgili olarak demografik bir değişkenden bahsetmemektedir (Erikson, 1968). Erikson’un evrelerine göre (1968), beliren yetişkinlik dönemi esasında “rol deneyimle” olarak ifade edilen bir dönemdir ve gelişimsel olarak ergenliğe ve yetişkinliğe benzemesine karşın iki dönemden de farklıdır. Rol deneyimle dönemine göre birey, yetişkinliğe özgü rolleri üstlenme ve sorumlulukları edinme konusunda zorluk çekmekle birlikte ergenlikte başlayan kimlik arayışı gereği rol denemelerini devam ettirmektedir.

Beliren yetişkinlik döneminin beş karakteristik özelliği; kimlik arayışı, kendine odaklanma, arada kalmışlık, istikrarsızlık ve sonsuz olanaklar olarak sıralanabilmektedir (Arnett, 2000).

Dijital Devrimin Gelişimsel Dönemlere Etkisi

Beliren yetişkinlik döneminde olan bireyin önceki kuşaklara göre değişen özelliklerine ve sorumluluk algısına geçmeden önce değişimin en önemli kaynaklarından biri olan dijitalleşme olgusuna değinmek gerekmektedir.

İnsanlık tarihi açısından önemli bir aşama olan ve tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi sağlayan sanayi devrimi, teknolojik yeniliklerin üretimde kullanılmaya başlamasının sonucu olarak sosyal, kültürel, ekonomik ve politik alanları kapsayan bir dizi değişim sürecini beraberinde getirmiştir. 1756 yılında İngiltere’de buhar makinesinin icadı teknolojik, 1789 yılında yaşanan Fransız devrimi ise politik açıdan küresel ölçekte yaşanacak olan değişimlerin dönüm noktası olmuştur (Bayraç, 2010).

Teknolojideki gelişmelerin hız kazanmasıyla eskiden bir gelişmişlik düzeyi olarak görülen demir, çelik ve enerji üretimi gibi ürünler yerini, enformasyon teknolojisinin çıktıklarına bırakmıştır. Bu durum sonucunda ortaya bilgisayar ve bilişim teknolojilerine dayalı bir üretim tarzının geliştiği bilgi toplumu doğmuştur. Bu süreç 1980’li yıllardan sonra daha hızlı bir şekilde gerçekleşirken, toplumlar pek çok yönden yeniden yapılandırılmıştır. Bu gelişmeler 21.yüzyılda internete ve dijitalleşmeye bağlı olarak büyük bir hız kazanmıştır (Bayraç, 2010).

Bu noktada Fukuyama (2003) ve Postman (2018) tarafından yapılan değerlendirmeler dikkat çekicidir. Bu iki yazar, enformasyon çağı ile insanlığı bekleyen geleceğin nasıl olacağına dair öngöründe bulunurken distopik eserler olan George Orwell’in (1949) “1984” ve Aldous Huxley’in (1932) “Cesur Yeni Dünya” isimli romanlara atıfta bulunurlar. Orwell’in 1984’ünde insanlık, büyük totaliter bir imparatorluk tarafından yönetilecek ve egemenliğin merkezileştiği, mahremiyetin ortadan kalktığı bir dünyada yaşayacaktır. Öte yandan Huxley’in Cesur Yeni Dünya’sı biyoteknolojik devrim üzerine şekillenecektir. (Fukuyama, 2003). Orwell’in uyarısı enformasyondan mahrum bırakılmak ve dıştan dayatılan bir baskı sonucu insanlığın esir alacağını yönündedir. Postman’a göre (2018), Huxley insanlığı bekleyen tehdidi enformasyon yağmuruna tutulmak, olgunluklarından yoksun bırakılarak pasifliğe ve egoizme sürüklenmek, umursamazlık denizinde ve sonsuz eğlence açlığında kaybolmak, hazza boğularak denetlenmek ve insanın sevdiği şeyler aracılığıyla mahvedilmesi şeklinde özetlemiştir.

Ritzer (2017) toplumların dönüşümünü 1970’lerdeki “hız ve hazın” sembolü olan Mc Donald restoranlarına, 1990’lardan sonra ise Starbuks’ın hâkim olduğu “bireysel en üstün oluşun” ön planda olduğu bir yapıya benzetmektedir. Harari (2017) insanlığın tarihsel gelişiminin homo ethicus’tan homo sapiens’a uzanan bir evrimsel süreç izlediğini ve biyoteknolojik devrim sayesinde insanlığın tanrılaşma rolüne büründüğünü ileri sürmektedir. Marc Prensky’e göre (2011) ise insanlık, Homo Zappiens’e (zaplayan insan) doğru evrilmektedir. Prensky (2011) dijital medya araçlarına aşına olanları dijital yerliler, aşına olmayanları ise dijital göçmenler olarak tanımlamaktadır. Dijital yerlilerin hayatlarının tümünün, bilgisayar oyunları, dijital müzik çalarlar ve kameralar, akıllı cep telefonları ile dijital çağın diğer araçları ve oyuncaklarıyla çevrili olduğunu belirtmektedir.

Görüldüğü üzere günümüz gençlerinin önceki kuşaklara göre değişen eğilimlerini anlamak için yaşadığımız çağın özellikleri hakkında bütüncül bir yaklaşıma sahip olmak büyük önem taşımaktadır.

İnsan Gelişiminde Metaforik Bir Evre: Peter Pan Sendromu

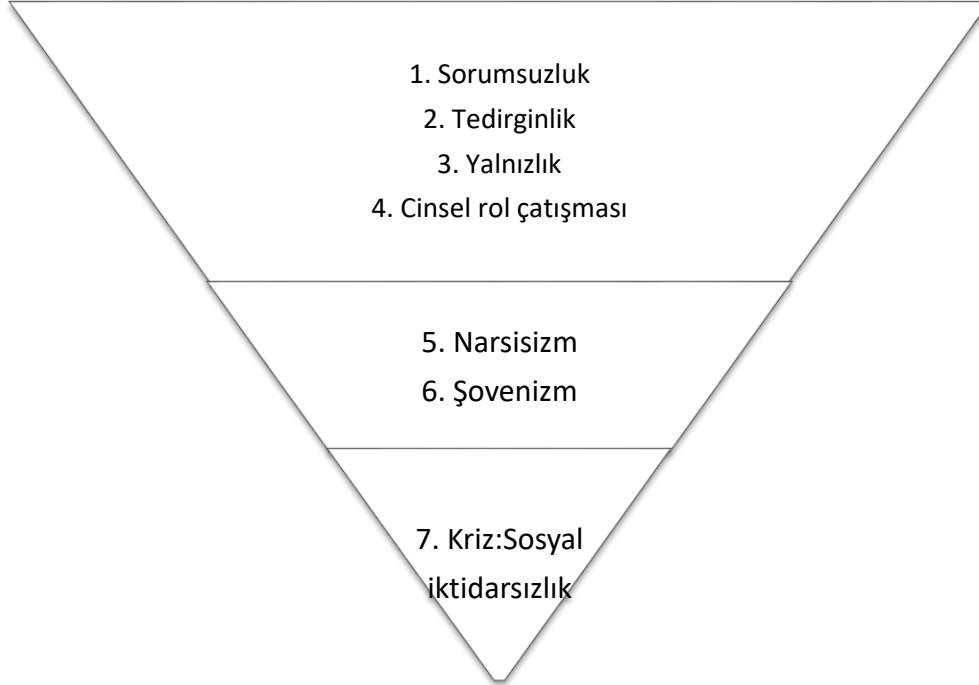
Yaşam boyu gelişim yaklaşımında yer alan gelişim evreleri son çeyrek yüzyılda yaşanan çok yönlü değişimler sebebiyle gelişimin bazı dönemlerini açıklamakta yetersiz kalabilmektedir. Hızla dijitalleşen dünyada, sosyal, kültürel ve iktisadi değişimlerin etkileri,

toplumlar arasında hızla yayılmaktadır. Bu sürecin bir yansıması olarak günümüz genç kuşağının özelliklerini tanımlamak için metaforik bir tanımlama yöntemi kullanılmaktadır.

Metafor; bir forma en az iki içeriğin sığdırılması, iki entite arasındaki benzerlik kullanılarak kelimelerin kavramsal niteliğini anlatmaktır. Metaforlar, onu oluşturan kültürel kavramların metaforik yapısıyla tutarlılık içindedir (Johnson ve Lakoff, 2015). Yetişkin olma ve büyümeyle ilgili sorunları yaşayan genç bireyler için 1983 yılında Petar Pan Sendromu tanımlamasını yapan Psikanalist Dr. Dan Kiley, bu tanımlamayı yaparken ünlü İngiliz yazar James Matthew Barrie'nin (1912) Peter Pan isimli eserinden esinlenmiştir. Barrie'nin Peter Pan'ı, kendi özel yaşam öyküsüyle ilişkilidir. Gençliğinde cinsel kimlik bunalımı yaşayan yazar, eserinde yarattığı büyümeyi reddeden çocuk kahraman Peter Pan aracılığıyla, Asla Alsa Ülkesi'ne (Varolmayan Ülke) kaçıp sığınır. Bu kaçış, yazarın kendi gelişim sürecinin sancılarını yansıtmaktadır. Kitabın ilk cümlesi şöyledir: "Biri dışında, bütün çocuklar büyür ve büyüyeceklerini erken yaşta öğrenirler." (Barrie, 2007). Peter Pan sonsuz gençliği ve bitmek bilmeyen çocukluğu simgeler (Kiley, 1997)

Kiley'm (1983), Peter Pan Sendromu: Hiç Büyümeyen Erkekler (1997) isimli eserinde, 30'lu yaşların sonrasında da devam eden bu durumun, yetişkin görünümlü çocuklar yarattığını ve büyümeyen bireylerin ruh sağlığının tehlikede olduğunu belirtmiştir. Kiley'e göre (1997) Peter Pan Sendromu yeni bir psikolojik olgudur. Bilinen herhangi bir kategoriye girmemesine rağmen varlığı inkâr edilemez. Sendrom, bir tür sosyal modelle ifade edilen belirtiler derlemesidir. Fakat Peter Pan Sendromu karmaşık bir neden-sonuç keşmekeşidir (Kiley, 1997).

Kiley'a göre (1997) sendromun ilerleme sürecinde görülen belirtiler, aşağıda görülen ve hiyerarşik bir yapıyı temsil eden piramitle özetlenmiştir.

Şekil 1. Peter Pan Sendromu'nun düzeyleri

Bu piramide göre sendromun, gelişim dönemlerine göre bireyde ne tür belirtiler görüldüğüne ilişkin görüşler ve sendromu yönlendiren etkenler Tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. Peter Pan Sendromunun Gelişimsel Dönemlere Göre Yansıması*

Peter Pan Sendromu Belirtiler	Belirtilerin ortaya çıktığı gelişim dönemi	Somut Belirtiler	Belirtilerin ortaya çıkışına etki eden olan faktörler
Sorumsuzluk	11-12 yaş	Temel kişisel bakım becerilerinde yetersizlik. Sorumluluk duygusundan nefret etme. (Peter Pan Sendromu'nun kökleri çocukluğun başlarındadır. Fakat ergenliğe kadar bu durum kendini göstermez.)	1. Dijital devrim 2. Medya araçları 3. Eğitim felsefesi
Tedirginlik	13-14 yaş	Çevreyle geçimsizlik. (Sorumsuzluk + Tedirginlik=Umurumda değil tavrını geliştirir.)	4. Anne-baba tutumları 5. Ekonomik düzey
Yalnızlık	15-16 yaş	Duygusal açıdan yerleşik bir düş kırıklığı. Reddedilme korkusu. Akranlarının onayını alma endişesi.	(Özellikle zenginliğin getirdiği konfor bireyi çalışmaktan alıkoyar. Böylece emek ve başarı kavramları anlamsızlaşır.)
Cinsel rol çatışması	17-18 yaş	Ebeveyn tarafından onaylanma beklentisi. İçsel çatışma. Umutlu olmaya karşı depresif olma, topluluk içinde olmaya karşı yalnızlık, duyarlılığa karşı soğukluk. (Bu dönemde kızlar her şeyi başaran süper kadın rolünü üstlenirken erkekler bu yeterlilikle başa çıkmanın yollarını düşünür.)	6. Siyasal yapı 7. Toplumsal normların yarattığı baskı (gelenek, din, inanç, ideoloji)
Narsisizm	19-20 yaş	Öfke, kendini yüceltme, suçsuzluk, kayıtsızlık, bağımlılıklara yönelme.	
Şovenizm	21-22	Cinsiyetçi yaklaşım, duygusal güvensizlik, saldırganlık.	
Sosyal İktidarsızlık	22'de 30'lu yaşların başına	Duygusal felç, sosyal açıdan hareketsiz kalma.	
Ümitsizlik	30'dan sonra	Sorumluluktan kaçmış, grup baskısına boyun eğmiş, güvensizliklerini kendinden uzaklaştırmış, cinsel yetersizliğinin suçunu başkalarına yüklemiş ve yetişkin gibi davranmayı reddetmiş olmasına rağmen kaçınılmaz mutsuzluk hali.	

*Tablo içeriği, Dan Kiley'in Peter Pan Sendromu (1997) isimli eserindeki bilgileri özetlemek için oluşturulmuştur.

Kiley, Peter Pan Sendromunun özellikle erkekleri daha yoğun etkilediğini savunsa da tespit ettiği belirtilerin çoğunun cinsiyet ayrımı olmaksızın günümüz gençlerinde görüldüğünü söylemek mümkündür. Zira, Kiley'in (1983) ve Arnett'in (2000) aynı olgu için farklı dönemlerde benzer tanımlama yöntemini kullanması şaşırtıcı değildir. Benzer bir tanımlama biçimi de Amerikalı araştırmacı-psikolog Twenge (2018) tarafından yapılmıştır. Twenge (2018), kuşaklar arası değişimi, doğum kesitleri üzerinden sınıflandırırken, kuşakların son halkasının İ-Nesli olduğunu belirtmektedir.

Tablo 3. Kuşak Kesitlerine Göre Nesiller (Twenge, 2018)*

Doğum yılı	Kuşak Kesiti
1946-1964	Bebek Patlaması Nesli
1965-1979	X nesli
1980-1994	Y nesli
1995-2012	İ-Nesli

*Tablo, J. Twenge (2018) İ-Nesli isimli eserinde yer alan bilgiler ışığında oluşturulmuştur.

Kuşak kesitlerinin çıkış yerinin Amerikan toplumu olduğu düşünülse de kültürel arası etkileşimin yıllar içinde artarak derinleştiğini ve bireylerin gelişimsel dönemlerinin kültürel farklılıklar taşımakla birlikte küresel düzeyde benzerlik gösterdiği kanısı kabul edilmektedir. Teknolojinin nefes kesici hızı, Y nesli için şaşırtıcı değişimlerin başlamasını sağlamıştır. Her ne kadar Y nesli internetin yerlisi olmasa da 20'li yaşlarında cep telefonu ile tanışmış ve masa üstü bilgisayarlarından internet kullanmaya başlamıştır. Dolayısıyla daha önceki kuşakların gençlik dönemlerinde kullanmadıkları kelimeler, Y nesli gençlerinin günlük konuşma diline girmiştir: Mesajlaşmak, Chatleşmek gibi. Fakat en büyük değişim, 2007 yılında iPhone'nun piyasaya çıkmasıyla yaşanmış ve İ-nesli, ergenliğini akıllı telefonlarla yaşamaya başlamıştır (Twenge, 2018).

Twenge'nin (2018), 1960'lardan bu yana yapılan ve 11 milyon Amerikalıyı kapsayan ulusal düzeyde temsil gücü olan dört geniş kamuoyu yoklamasına bakarak, İ-Nesli'nin en belirgin davranış özelliğinin "büyümeyi yavaşlatmak ya da yavaş yavaş büyümek" olduğunu belirtmesi, Kiley'i (1983) ve Arnett'i (2000) doğrular niteliktedir. İ-Neslinde, önceki kuşaklara göre flört etme, cinsel ilişkiye girme, araba kullanma, çalışma, içki içme ya da anne babası olmadan evden dışarı çıkma eğiliminin daha az olduğu görülmektedir (Twenge, 2018).

Twenge'e (2018) göre İ-Nesli'nin genel eğilimleri sınıflandırılarak Tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 4. İ-Nesli'nin Önceki Kuşaklara Göre Değişen Eğilimleri*

Kavramsal Yapı	Gözlemlenebilir Belirtiler
Yavaş yavaş büyümek	Çocukluğun ergenlik dönemine taşması ve genç yetişkinlik döneminin ertelenmesi.
İnternet	Kesintisiz online olma, sosyal medya araçlarının kullanımda belirgin artış, gerçek hayat yerine sanal dünyada vakit geçirme.
Yan yana değil	Yüz yüze sosyal etkileşimin azalması. Sanal ilişkiler, uzak arkadaşlıklar ve sanal flörtleşme.
Güvensizlik	Akıl sağlığı sorunlarında keskin artış, artan depresyon ve ümitsizlik hali.
Din	Bir dine bağlı olmamayı tercih etme, daha fazla sorgulama, dini inancı bireyselleştirme.
Gelir güvensizliği	Çalışmaya yönelik istikrar sorunu.
Tanımsız	Cinsel kimlik bunalımı, evlilik ve çocuk sahibi olma konusunda isteksizlik.
Kapsayıcılık	Onay görme isteği, eşitlik ve ifade özgürlüğünün ön plana çıkması.
Bağımsızlık	Siyasal ve ideolojik yapılardan uzaklaşma.

*Tablo, J. Twenge (2018) İ-Nesli isimli eserinde yer alan bilgiler ışığında oluşturulmuştur.

Yavaş yavaş büyümek bugün başlayan bir süreç olarak görülmemelidir. Bu süreç İ-Neslinden önce 1980'li yıllarda başlamış, gelişim hızındaki ilk farklılıklar ergenlik çağına değil, 1990'larda kariyer hayatına başlama, evlenme ve çocuk sahibi olma eğilimlerinde görülmeye başlanmıştır. Bu durum, gelişimde geleneksel dönüm noktaları olan dönemleri ertelemeye başlayan X neslinin genç yetişkin üyelerinde ilk defa gözlenmiştir. 1975 yılında bir kadın ortalama 21 yaşında evlenirken 1995 yılına gelindiğinde evlenme yaşı 25 olarak saptanmıştır. Üniversiteye giden gençlerin sayısı artıça tam zamanlı bir meslek sahibi olma zamanı ve evlenme yaşı da ileriye taşınmıştır (Twenge, 2018).

Türkiye'de ise durum farklı gözükmemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye'de ilk evlilik ortalama yaşının son üç yılda arttığı görülmektedir. 2018 yılı verilerine göre erkekler için ilk evlilik ortalama yaşı, 27,8, kadınlar için ise 24,8 olarak tespit edilmiştir. (TÜİK, 2019). Bu ve benzeri değişiklikler beraberinde ülkemizde de bireylerin gelişimlerinde ve yetişkinliğe geçiş sürecinde değişiklikler yaşanıp yaşanmadığının belirlenmesi gerektiğini göstermektedir.

Kuşaklar arası farkları ve gençlerin eğilimlerinde yaşanan değişimlerin nedenlerini tespit etme konusunda Türkiye'de yapılmış ve nesiller boyu devam eden, boylamsal araştırmaların bulunmaması, ülkemizde yaşanan gelişim dönemlerine ilişkin değişimleri tespit etmeyi ve karşılaştırmayı güçleştirmektedir. Alanda yazılan tek Türkçe makale, 2018 yılında yazılan Büyüme Korkusu Ölçeğinin (BKÖ) geliştirilmesi: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, Nida Ateş ve Melis Seray Özden Yıldırım'a aittir. Araştırma, 18-35 yaş arasındaki kişilerin normal gelişim süreçleri içinde olan bireylerin, büyümek ve yetişkin olmakla ilgili korkularını ölçmek için bir ölçek geliştirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca büyüme korkusunun bir olgu olarak toplumlar arasında benzer eğilimler içerdiğini görmek mümkündür. Bunun bir göstergesi

olarak önemli bilişim kuruluşlarından olan İntel'in 2012 yılında yaptığı, şimdiye kadar ki en geniş katılımlı gerçekleşen Türkiye Gençlik Araştırması, Twenge'in (2018), Amerikalı gençler arasında tespit ettiği İ-Nesli eğilimlerinin pek çoğunun, ülkemizde de görüldüğünü kanıtlar niteliktedir (İntel Türkiye Gençlik Araştırması, 2012).

İntel tarafından Akademetre isimli araştırma şirketine yaptırılan "Genç Türkiye Araştırması", 26 ilde, 13-29 yaş grubu 3.000 gençle gerçekleştirilmiştir. Buna göre ülkemizde gençler için günlük yaşamın vazgeçilmez parçalarını dijital cihazlar, internet ve sosyal ağlar oluşturmaktadır. Araştırmadan alınan veriler şöyle sıralanabilmektedir:

1. Genel nüfusun yüzde 29'unu oluşturan 13-29 yaş arası gençlerin yaşadığı hanelerin yüzde 71,4'ünde bilgisayar bulunmaktadır.
2. Hane içerisinde en çok bulunan cihazın yüzde 85,5 ile cep telefonunda olduğu, onu yüzde 46 ile masaüstü ve yüzde 41,5 ile dizüstü bilgisayarların takip ettiği görülmektedir. Ülkemizde yaklaşık her 3 gençten 1'inin de (yüzde 40,1) dizüstü bilgisayarı, her 2 gençten 1'inin (yüzde 44,5) masaüstü bilgisayarı, bulunmaktadır.
3. Gençlerin 3'te 2'si bilgisayarın sosyalleştirdiğini belirtmektedir. Gençlerin interneti kullanma amaçları yüksek bir oranla sosyal ağlara bağlanmakken (yüzde 54,7) haber okumak (yüzde 39,9) ve bilgi almak (yüzde 39,3) oranları onu takip etmektedir. Araştırmaya katılan gençler, internette en az yüzde 6 oranla şans oyunları oynamaktadır.
4. 13-17 ve 18-24 yaş aralığındaki gençler, masaüstünü en çok oyun amaçlı kullanırken, 25-29 yaş grubundaki gençler önceliklerini araştırma yapmak olarak belirtmektedir.
5. Gençlerin cep telefonu sahipliğinin en fazla olduğu bölge, yüzde 96'lık sahiplik oranı ile Doğu Karadeniz'dir. Dar gelirli hanelerin yüzde 16'sında akıllı telefon bulunmaktadır. Akıllı telefonların günlük ortalama kullanım süresi 128 dakikadır. Bu kullanım süresi erkeklerde 110 dakika, kadınlarda ise 104 dakika olarak tespit edilmiştir.
6. 5 gençten 3'ünün (yüzde 56,9) düzenli internet erişimi bulunmaktadır. Kırsal kesimde ise 5 gençten 2'si düzenli olarak internete erişebilmektedir. Düzenli internet erişiminin en yüksek olduğu il, yüzde 79,6 oranla İzmir, en düşük olduğu il ise yüzde 15,5 oranla Van'dır.
7. Türkiye'de gençlerin yüzde 8,3'ü, sabah kalktıklarında tuvalete gitmeden önce internete girmektedir. Araştırmaya katılanların yüzde 4,7'si yataktan çıkmadan internete girdiğini ifade etmektedir. 4'te 1'i (yüzde 28,4) evden çıkmadan internete girmiş bulunmaktadır.
8. 3 gençten 2'si dijital cihazların insanların sosyal statülerinin bir parçası olduğunu düşünmektedir. Gençlerin yarıdan fazlası (yüzde 53,9) teknolojik cihazları kullanmayan kişilerin çağın gerisinde kaldığını belirtmektedir.
9. Gençler, mobil cihazlarını bir hafta kullanmama fikrine uzak durmaktadır. Mobil cihazlarını bir hafta boyunca kullanmamaktansa, gençlerin en fazla vazgeçeceği şeyler; yüzde 23,9 oranla çikolata, şeker ve tatlı; yüzde 22,8 oranla çay, kahve gibi içecekler; yüzde 21,3 ile alışveriş yapmaktır. Gençlerin 8,6'sı tatilinden vazgeçerken, yüzde 6,7'si bir hafta boyunca duş almamaya, yüzde 6'sı sevgililerini/eşlerini görmemeyi tercih etmektedir. Mobil cihazı yerine sevgilisini/eşini görmekten vazgeçenler arasında ilk sırayı yüzde 8,3 oranla 18-24 yaş grubu gençler almaktadır. Kadınların yüzde 27,7'si mobil cihazını bir hafta bırakmak yerine alışveriş yapmaktan vazgeçebileceğini söylemektedir. Araştırmaya göre erkekler mobil cihazlarından daha zor vazgeçmektedir.
10. Etik değer algısı olarak gençlerin en çok rahatsız olduğu konular sırasıyla: toplu taşıma araçları veya mağazalar gibi halka açık alanlarda telefonla yüksek sesle konuşmak (yüzde 85,2), sosyal medyada biriyle ilgili resimleri, o anda bulunduğu yeri ya da benzeri kişisel bilgileri izinsiz yayınlamak (yüzde 82,3), rahatsız edici zil sesleri

kullanmak veya halka açık alanlarda zil sesini çok açmak (yüzde 81,4) ve araç kullanırken dijital cihazlarla mesaj veya yazı yazmak (yüzde 80,7) olarak sıralanmaktadır.

Görüldüğü üzere dijitalleşmenin gençler üzerindeki etkisi toplumlar arasında büyük oranda aynı yönde gerçekleşmektedir. Her araştırmacı yaşadığı döneme göre bu değişime farklı isimler vermiştir. Erikson (1968) “Rol Deneyimleme Dönemi”, Kiley (1997) “Peter Pan Sendromu”, Arnett (2000), “Beliren Yetişkinlik Dönemi”, Twenge (2018), İ-Nesli isimleriyle değerlendirmiş ve mevcut durumu açıklamaya çalışmıştır. Tüm bu tanımlama çabalarının ortak noktasının, insan gelişiminin sürekli değişen ve dönemsel olarak farklılaşan bir süreç olduğunu ifade etmek mümkündür.

Yetişkinlikten Kaçış: Gençlerde Sorumluluk Algısı

Birey, ergenlik döneminden çocukluk dönemine göre davranışlarında daha özgür olmasına karşın kendinden günlük sorumlulukları yerine getirmesi beklenen bir gelişim dönemindedir. Yetişkinliğe geçiş ile birlikte bu beklentiler, eğitim hayatının tamamlanması ve düzenli bir iş sahibi olmak şeklinde gelişmektedir. Bireyin, ekonomik açıdan özgürleşmesi, kendi kararlarını verebilmesi ve stabil bir yaşam tarzına sahip olması yetişkinliğin yerine getirilmesi gereken en temel sorumluluklarıdır (Arnett, 2004).

Bireyin sorumluluk almaktan kaçındığı, dolayısıyla yetişkinliği ertelediğini belirtmek, yalnız dijital değişimle açıklanabilecek bir sonuç değildir. Sorumluluk, bireyin davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Bireyin erken yaşlarda, yetiştiği aile ve sosyal çevresi aracılığıyla kazanılan bu tutumun gençler üzerindeki algısı, değişen anne baba tutumlarının bir yansıması olarak da değerlendirilmelidir.

Otoriteyi küçük çocuklara bırakan, onlara hak etmedikleri ya da gerekli olmadığı halde methiyeler düzen, onları öğretmenlerinin her türlü eleştirisinden koruyan, onlara pahalı hediyeler alan ve özgürlük tanırken beraberinde sorumluluk vermeyen anne babaların giderek arttığı görülmektedir. Oysa kısa bir zaman öncesine kadar çocukların, anne babalarını otorite olarak gördüğü ve ebeveyn sözüne itaatın önemi vurgulamak mümkündür. Bugünkü ebeveyn algısına göre çocukların ihtiyaçları ilk sırada yer almaktadır. Kendisine sorulan soruya cevap vermeyecek kadar küçük çocuklar bile hangi yemeği sevdikleri ya da ne giymek istedikleri gibi sorulara maruz kalabilmektedir. Çocuğuna öz saygı aşılacak isterken onun özel olduğunu vurgulayan anne babalar, narsist eğilimli bireyler yetişmesinin önü açmış bulunmaktadır (Twenge ve Campell, 2015).

Türkiye’de geleneksel çocuk yetiştirme pratikleri arasında anne babaya saygı ve itaat ön plana çıkmaktadır. Fakat yapılan güncel araştırmalarda anne babalar tarafından, çocuklarda “özerkliğin ya da kendi adına karar vermenin” arzulanan bir nitelik olarak, çocukta sahip olunması gereken tutumlar arasında ilk sırayı aldığı görülmektedir. (Boratav, 2013). Aynı bulgular Amerikalı ebeveynlik algısı üzerinde de net biçimde görülmektedir (Twenge ve Campell, 2015). Bunun bir sonucu olarak çocukların özgürleşmesi gerekirken, çocukların kölesi olan anne-babalar ortaya çıkmaktadır. Çocuğaya aşırı veren ve onlardan hiçbir şey istemeyen anne babaların çocukları, doğuştan onaylanma isteği duyan ve statü gereksinimi olan bireyler halini almaktadır. 2001 yılında Amerika’da yayınlanan Too Much of a Good Thing (Bu kadarı da fazla) adlı kitapta çocuk psikoloğu Dan Kindlon, modern anne babaların önceki nesillere göre çocuklarına duygusal açıdan daha yakın olmasına rağmen narsist eğilimli bireyler yetiştirdiğini savunur. Bunun bir sonucu olarak, çocukların kutsal kitapta geçen 7 ölümcül günah olan kibir, öfke, kıskançlık, tembellik, oburluk, şehvet ve açgözlülüğe doğal olarak eğilim geliştirdiğini ileri sürmektedir. Anne baba tutumlarındaki kuşaklar arası bu farklılığın, bireyin sorumluluk algısına etkisini görmek mümkündür.

Yetişkinliğin temel göstergelerinden bir olan çalışma hayatında istikrar sağlamak, sorumluluk algısının bir göstergesidir. Bu noktada günümüz gençlerinin çalışma hayatına ilişkin yaklaşımı “az iş, az çalışmak” şeklinde özetlenebilir. İşverenini “işe gelemeyecek kadar bitkin olduğu ve biraz daha uyuması gerektiğini” söylemek için arayan genç çalışanların sayısı azımsanmayacak noktadadır (Twenge ve Campell, 2015)

İ-Nesli olarak tanımlanan neslin çoğunluğu stajyer olarak bugün çalışma hayatının içinde yer almaya başlamış ve Türkiye’de bu kuşağın içinde olan genç sayısı 18 milyon civarında bulunmaktadır (Taş ve diğerleri, 2017). Bugüne kadar yapılan araştırmalarda bu kuşak gençlerinin, şirket sadakatinden yoksun, sabırsız, kolay vazgeçebilen, böylece sıkça iş değiştiren yapıda oldukları belirtilmektedir. Ayrıca erken çocukluk döneminde “bireyselleşme temelli ve ben merkezli” bir anlayışla büyüyen bireyin, iş yerinde takım çalışmasında yer almakta zorlandığı, daha ziyade eğlenceli işler yapma peşinde olduğu görülmektedir. Fransa’da BNP Paribas ve The Boson Project (group.bnpparibas) tarafından, 15 - 20 yaş arasındaki 3.200 Fransız gençle yapılan anket sonucunda gençlerin, iş hayatını tanımlarken ‘çok zor’, ‘çok karışık’, ‘sıkıcı’, ‘acımasız’, ‘vahşi orman’ ifadelerini kullandığı, şirketin kendileri için “stres” anlamı taşıdığını belirttikleri ortaya çıkmıştır (Taş ve diğerleri, 2017).

Yetişkinliğin bir göstergesi olan ekonomik özgürlüğe sahip olma, istikrarlı bir iş hayatı ve kendini mesleğe adanma gibi kavramlar geçmişte kalmış gibi görünmektedir. Pek çok genç, yeni başladıkları bir şirketin uygulamalarını değiştireceklerini, beş yıl içinde de şirketin başına geçeceklerini düşünmektedir (Twenge ve Campell, 2015).

Erken çocukluk ve ergenlik dönemi boyunca “ben merkezli” bir hayat yaşayan, eğitim hayatlarında az çalışarak çok not alan, hata yaptığında anne ve babası tarafından kayırılan, hatanın sorumluluğunu üstlenmeyen bireylerin bugün iş hayatında istikrar sağlamakta zorlanması şaşırtıcı görülmemektedir (Atak ve Çok, 2010; Taş ve diğerleri, 2017; Twenge ve Campell, 2015; Ateş ve Yıldırım, 2018). Lincoln Üniversitesi Çocuk, Gençlik ve Aile Çalışmaları Bölümü öğretim üyeleri tarafından kaleme alınan bir makalede, katılımcı kadınlardan birinin yaptığı açıklama oldukça çarpıcıdır. Kadın, etrafındaki tüm erkeklerin Peter Pan Sendromunda olduğunu ve büyümek istemediklerini, çalışmadıklarını ve duygusal olarak ulaşılabiliyor olmadıklarını ifade etmektedir (Dalla, Marchetti, Sechrest ve White, 2010).

Öte yandan Kiley (1997), Peter Pan Sendromuna işaret eden sorumluluktan kaçış bahsi için Barrie’nin (2007) Peter Pan öyküsündeki bir bölümünü örnek gösterir: “Çünkü annemle babamın benim adam olunca nasıl olacağım hakkındaki konuşmalarını duydum. Ben her zaman küçük bir çocuk olmak ve eğlenmek istiyorum.” (Barrie, 2007:78) Yazarın bu cümleyi kurmasının sebebi olarak Kiley, Peter için şöyle bir hayali gözünde canlandırır: Peter’in babası; “Zavallı Peter, deliler gibi çalışmak, şirket duyarsızlıklarının yarattığı zorluklara katlanmak, iş güvenliği konusunda endişelenmek, vergilerin bordrosuna neler yaptığını görünce sinirlerine hâkim olmak ve kamu hizmetlerinin faturalarını öderken yasal soygunculuğa boyun eğmek zorunda kalacak.” (Kiley, 1997: 37). Bu hayal, Peter’in annesinin sözleriyle devam eder: “Ben de ailesi için kaygılanıyorum. Peter karısı ve çocukları için çok endişelenecek bir çocuk. Ve ekonomik durum böyle devam ederse, karısının da çalışmak zorunda kalacağını düşünebiliyorum. Çocuklar büyürken anne babaları yanlarında olmayacak. Ah, ne kötü. Zavallı oğlum.” (Kiley, 1997:37). Kiley, 1900’lu yılların başında yazılan bu öykü için böylesi bir mizansen oluştururken, Peter’in yerinde kim olsa büyüme hakkında büyük bir korkuya kapılmasının doğal bir sonuç olacağını ve bireyin, yaşını olduğu yere sabitlemek isteyeceğini savunur.

Kiley’e göre (1997), genç kalmanın anahtarı sorumsuzluktur. Ergenlik dönemindeki bireyin basit düzeydeki sorumluluklara karşı isyan etmesinin sebebi de budur. Yatağını ya da odasını toplamak, iyi notlar almak için çalışmak, harçlığını çıkarmak için yarı zamanlı bir işte çalışmak bireyi yetişkinliğin sorumluluklarına hazırlayan ufak tefek gibi görünen işlerdir. Fakat bu işlerden kaçmak çocukluğa yakın durmayı sağlar (Kiley, 1997).

Sonuç ve Tartışma

Günümüzde yetişkinlik, eğitim hayatını tamamlamak, bir işte istikrarla çalışmak, evlenmek ve çocuk sahibi olmakla açıklanmaktadır. Ergenlik sonrası bireyin yetişkinliğe geçiş hazırlık sürecine ise beliren yetişkinlik denilmektedir (Santrock, 2014). Beliren yetişkinlik döneminin özellikleri göz önünde bulundurularak günümüz gençlerinin genel eğilimin “yetişkinlikten kaçınma, büyümeyi reddetme ve büyüme korkusu” üst başlığı içinde değerlendirilebileceği görülmektedir (Ateş ve Özden, 2018). Bu yeni durumun ergenlik dönemini uzattığı yönündeki görüş, literatür tarafından desteklenmektedir.

Literatür taraması sonucu ulaştığımız durum, günümüz gençlerinin genel eğilimlerinin küresel ölçekte benzer nitelikte olduğudur. Beliren yetişkinlik kavramıyla tanımlanan ve gençlerin sorumluluk algısındaki değişime vurgu yapan bu dönemin, teknolojik ve endüstriyel gelişmelerin bir sonucu olduğunu ifade etmek mümkündür (Taş ve diğerleri, 2017). Zira küresel düzeydeki yaşanan gelişmeler büyük bir hızla devam etmekte, bunun etkileri sosyal, kültürel, politik ve biyolojik alanda etkisini göstermeye devam etmektedir (Twenge, 2018). Öte yandan bir toplumda yaşanan yenilikler öncelikle gençler tarafından kabul görmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu durum her dönemde kuşaklar arası farklılıkların oluşmasına sebep olmakta ve her kuşak bir öncekiyle kıyaslanmaktadır (Taş ve diğerleri, 2017).

Bu araştırmanın işaret ettiği en önemli tartışma alanı ise gençlerin değişen eğilimlerinin eğitim dinamikleri açısından değerlendirilmesinin bir zorunluluk olduğudur. Milli eğitim sistemimizin tüm bileşenlerini, dijitalleşen neslin özellikleri çerçevesinde değerlendirmek büyük önem taşımaktadır. Araştırma verilerine göre gençler zamanlarının büyük bir kısmını “online” geçirmekte, her an çok yönlü bir iletişim trafiği içinde bulunmaktadır. Bu halin bir yansıması olarak gençlerin ruhsal iyi oluşlarında önemli derecede bozulmalar görülmekte, narsizm gibi kişilik bozuklukları yaygınlaşmaktadır (Twenge ve Campell, 2015). Bu sonuçlar bizi zorunlu eğitimin durumu hakkında sorgulama yapmaya götürmektedir: “Günümüz gençlerinin öğrenim hayatlarında ve okulda değişen ihtiyaçları nelerdir?”, “Okullarımız dijitalleşme yolunda hangi noktadadır?”, Yaşanan teknolojik gelişmeler, öğretim ortamlarına ne derecede yansımaktadır?”, “Dijital gençliğin ruh halinde yaşanan çatışmaları çözümlenebilecek ve ona destek olabilecek eğitimci ya da kurumlara ilişkin hazırlığımız bulunmakta mıdır?”, “Hali hazırda kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri günümüz gençlerinin öğrenme biçimine uygun mudur?”, “Gençlerin değişen eğilimlerinin sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerine ilişkin öngörümüz bulunmakta mıdır?”, “Gençlerin, “geleceğin teminatı” olduğuna ilişkin eğitim anlayışı ve inancıyla, gençlerin kariyer eğilimleri arasında doğrusallık bulunmakta mıdır?”, “Gençlerin sorumluluk algısında yaşanan değişimlerin yansımaları hangi alanlarda ve ne şekilde olacaktır?”. Bu sorgulama sürecinin dinamik tutulması, dünyada değişen “birey” algısını yakalamamızı sağlayacaktır.

Ayrıca gençlerin değişen eğilimleri bağlamında geniş ölçekli saha çalışmalarının ve kuşaklar arası boyamsal araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Akduman, G. ve diğeri (2015), Okul öncesi sosyal destek projesinde geliştirilen ölçme-değerlendirme araç ve yöntemlerinin tanıtımı, *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 83-119.
- Arnett, J.J. (2000), Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties, *American Psychologist*, 55(5), 469-480.
- Arnett, J.J. (2004), Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties, *New York: Oxford University Press*.
- Ateş, N. ve Özden, Y. M. (2018), Büyüme korkusu ölçeği'nin (BKÖ) geliştirilmesi: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(24).
- Bayraç, N. (2003), Yeni ekonominin toplumsal, ekonomik ve teknolojik boyutları, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 4 (1)*.
- Bekman, S. ve Koç, A. A. (2018), *İnsan gelişimi, aile ve kültür*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Dalla, R. Marchetti, A. Sechrest, E. White, J. (2010), “All the men here have the peter pan syndrome—they don't want to grow up”: navajo adolescent mothers' intimate partner relationships—a 15-year perspective, *Violence Against Women*, 16(7) 743-76.
- Erikson, E. H. (1968), *Identity: Youth, and crisis*. New York: Norton.
- Fukuyama, F. (2003), *İnsan ötesi geleceğimiz*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Harari, Y. N. (2018), *Hayvanlardan tanrılara sapiens*. İstanbul: Kolektif Yayınları
- Johnson, M. Ve Lakoff, G. (2015), *Metaforlar, hayat, anlam ve dil*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Karasu, N. (2009), Özel eğitimde delile dayalı yöntemlerin belirlenmesi: Tek denekli çalışma analizleri ve karşılaştırmaları, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 143-163.
- Kiley, D. (1997), *Peter pan sendromu: Hiç büyümeyen erkekler*, HYB Yayıncılık: Ankara.
- Kürkçü, D. D. (2016), *Yeni medya ve gençlik*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- Postman, N. (2018), *Televizyon: öldüren eğlence*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2017), *Toplumun mc donaldlaştırılması*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Santrock, W. J. (2014), *Yaşam boyu gelişim*, Ankara: Nobel.
- Taş, H.Y. Demirdöğmez, M. Küçüköğlü, M. (2017), Geleceğimiz olan z kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 7(13)
- Twenge, J.M. (2018), *İ- nesli*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Twenge, J.M. Ve Campbell, W.K. (2015), *Narsisizm illeti*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- 07.06.2019 tarihinde http://halklailiskiler.com.tr/Intelden_Genc_Turkiye_Arastirmasi..php sitesi adresinden alındı.
- 07.06.2019 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c3a511593e246.38408745 adresinden alındı.
- 07.06.2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=112&locale=tr> adresinden alındı.